
ارتباط عوامل اجتماعی با هویت اجتماعی دانش آموزان

دکتر مالک میرهاشمی*، لیبا حیدرپور**

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی ارتباط برخی از عوامل اجتماعی با هویت اجتماعی دانش آموزان دبیرستان‌های دولتی شهرستان گیلان غرب بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر و پسر دبیرستانهای دولتی شهرستان گیلان غرب در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹ هستند. از بین جامعه مورد نظر ۲۷۸ نفر با نمونه گیری طبقه‌ای متناسب انتخاب شدند. تحلیل داده‌ها نشان داد که: بین متغیرهای اجتماعی و هویت‌های شخصی و ارتباطی دانش آموزان همبستگی معنادار وجود ندارد. اما، بین متغیرهای اجتماعی و هویت‌های اجتماعی و جمعی دانش آموزان همبستگی معنا دار به دست آمد.

کلید واژه‌ها

هویت اجتماعی، عوامل اجتماعی، دانش آموزان، دبیرستانهای دولتی.

مقدمه

هویت به مجموعه‌ای از شاخص‌ها و علائم در حوزه مؤلفه‌های مادی، زیستی، فرهنگی و روانی اطلاق می‌شود که شناسایی فرد از فرد، گروه از گروه یا اهلیتی از اهلیت دیگر و فرهنگی از فرهنگ دیگر را ممکن می‌سازد. «هویت» یعنی وجه اختصاصی هر فرد یا گروه. هویت ما مرز میان ما با دیگران است، لذا موارد اشتراک ما و دیگران نیست. این «من» اگر گروه باشد مجموعه‌ای از خصایص مشترک اجتماعی را شامل می‌شود که دیگر گروه‌ها فاقد آن هستند. بنابراین، هویت مفهومی دو رویه است؛ یعنی هم بیانگر تشابه و هم تمایز است (ابوالحسنی، ۱۳۸۸). هویت در نحوه پاسخ دهی به سؤال "من کیستم" مشخص می‌شود که در پاسخ به آن، "من... هستم" بروز می‌یابد (وود وارد^۱، ۲۰۰۰). هویت سرچشمه معنا و تجربه برای مردم است. وودوارد هویت را فرآیند معناسازی براساس یک ویژگی فرهنگی یا مجموعه‌ای از ویژگی‌های فرهنگی که بر منابع معنایی دیگر اولویت داشته باشد دانسته است (کاستلز^۲، بی تا / ۱۳۸۰).

همه هویتها به نوعی هویت اجتماعی محسوب می‌شوند (جنکینز^۳، ۱۳۸۱/۱۹۹۶)، زیرا هیچ هویت جدا از فضای اجتماعی معنی ندارد و شکل‌گیری هویت در فرآیندهای اجتماعی شدن ریشه دارد، اما نباید تصور کرد که هویت اجتماعی یک بار برای همیشه شکل می‌گیرد. تغییر و دگرگونی همچنان که ذات جامعه و تاریخ است، در هویت اجتماعی نیز رایج است. بنابراین، هویت امری اکتسابی است که در جریان تعاملات فرد و در درون فضای زندگی شخصی شکل می‌گیرد. هویت اجتماعی شناخت و دانش شخص از جایگاهش در جامعه است، شناختی که وی از تعلق به مقولات اجتماعی یا گروه‌های اجتماعی دارد (هاگ^۴ و آبرامز^۵، ۱۹۸۸). بنابراین چگونگی شکل‌گیری هویت اجتماعی دانش‌آموزان مبتنی بر عوامل مختلفی است که هر یک به نوعی می‌توانند تأثیرات متفاوتی در برداشته باشند. شناخت دقیق این عوامل و تعیین میزان تأثیر هر یک برای نوجوان و اطرافیان او مفید و ضروری است. عوامل مختلفی بر هویت اجتماعی تأثیر می‌گذارند از جمله عوامل اجتماعی و اقتصادی، دراین پژوهش، پژوهشگر به دنبال بررسی آنهاست.

بیان مسئله

نوجوان به عنوان عضوی حساس از جامعه ما برای رسیدن به یک هویت اجتماعی منسجم، نیازمند داشتن نگرش صحیح درباره خود، فرهنگ اطرافیان و همچنین استنباط صحیح دیگران از

¹ Wood Ward

² Kastlez

³ Jenkins

⁴ Hogg

⁵ Abrams

اوست. پژوهشها (تبرائی، ۱۳۷۸) نشان می‌دهند که عوامل اجتماعی و اقتصادی با هویت اجتماعی دانش آموزان رابطه دارند. همچنین شواهد حاکی از این است که بین عوامل مرتبط با آموزش رسمی و هویت اجتماعی دانش آموزان، نوع مدرسه و معدل رابطه معنادار وجود دارد. نیز بررسیها (آخوندی، ۱۳۷۷؛ آلمال، ۱۳۷۵) نشان داده‌اند که پایداری نظری جوانان به هویت ملی و پایداری عملی آنان به هویت مذهبی از سایر ابعاد قوی‌تر بوده است. در مجموع هویت ملی بیش از هویت مذهبی در جوانان تقویت شده است. منظور از هویت، به قسمتهایی از یک خودترکیب شده از معانی وابسته به اشخاص است. نقش‌های چند گانه‌ای را ایفا می‌کنند (استرایکر^۱ و برک^۲، ۲۰۰۰).

اریکسون^۳ یکی از مراحل رشد خود یعنی سن ۲۰-۱۲ سالگی را مرحله هویت در مقابل بی‌هویتی می‌داند و آن را دوره گذر از کودکی به بلوغ محسوب کرده است. در این دوره برای نوجوانان این سؤال مهم مطرح می‌شود که من کیستم؟ همچنین نوعی ناپیوستگی با مراحل قبلی به وجود می‌آید. نوجوان با یک انقلاب فیزیولوژیکی روبرو می‌شود که تصویر ذهنی او از بدن و هویت خویش را تهدید می‌کند. او به این موضوع می‌اندیشد که در نظر دیگران چه قیافه‌ای دارد... و می‌کوشد هویت خود را حفظ کند تا از تعادل روانی مطلوب برخوردار و از گیجی و ابهام نقش رها شود. گاهی شخصیت خود را با هنرپیشگان سینما، رهبران گروه‌ها و قهرمانان ورزشی مطابقت می‌دهد و گاهی به نظر می‌رسد هویت واقعی خود را کاملاً از دست داده و به اصطلاح خویشتن خویش را گم کرده است و به درستی نمی‌داند که کیست؟ (رالف موس^۴، بی‌تا/۱۳۵۷).

امروزه نوجوانان و جوانان قشر عظیمی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، و در آینده، مدیریت کشور را به عهده خواهند گرفت. در جامعه کنونی، هجوم اطلاعات و ارتباطات جهانی به وسیله شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنت، باعث تغییر هویت فردی و اجتماعی جوانان می‌شود می‌تواند پیامدهای جبران ناپذیری به همراه داشته باشد. بنابراین ضرورت توجه به نوجوانان و جوانان برای جلوگیری از تغییر هویت اجتماعی بیشتر احساس می‌شود، تا بتوان از این طریق سلامت جامعه را در آینده تأمین کرد (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۵). بنابراین سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت اجتماعی دانش آموزان رابطه دارند؟ سؤال‌های اختصاصی این تحقیق عبارت‌اند از:

۱. آیا عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت شخصی دانش آموزان رابطه دارند؟

¹ Strykey

² Burke

³ Erickson

⁴ Ralf mouse

۲. آیا عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت ارتباطی دانش آموزان رابطه دارند؟
۳. آیا عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت جمعی دانش آموزان رابطه دارند؟
- فرضیه اصلی و فرضیه‌های فرعی مطرح شده نیز عبارت‌اند از:**

فرضیه اصلی: عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت اجتماعی دانش آموزان رابطه دارند. بین حجم خانواده و هویت اجتماعی دانش آموزان رابطه وجود دارد.

۱. عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت شخصی دانش آموزان رابطه دارند. بین سن و هویت اجتماعی دانش آموزان رابطه وجود دارد.

۲. عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت ارتباطی دانش آموزان رابطه دارند.

۳. عوامل اجتماعی (حجم خانواده، میزان استفاده از رسانه‌های مختلف، سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی) با هویت جمعی دانش آموزان رابطه دارند.

مبانی نظری

طبق نظریه اریکسون هر چند تجربیات کودکی در شکل‌گیری هویت نقش مهمی دارد، این تأثیر قطعی نیست و فرایند هویت‌یابی جریانی طولانی مدت است. به عبارتی، وی معتقد به پویایی هویت است و بیان می‌کند که، فرایند هویت‌یابی، فرایندی است که بر پایه تجربیات کودکی شکل می‌گیرد، ولی هویت نهایی که در پایان دوره نوجوانی تثبیت می‌شود، بالاتر از هر شناخت منفردی است که فرد در گذشته از خود داشته است. هویت به عنوان یک کل واحد و کاملاً هماهنگ به صورت انگاره‌های گزینشی و مجموعه منسجمی از شناخت‌های کودکی و جذب آنها در یک شکل‌بندی جدید، به وجود می‌آید. فرایند هویت‌یابی، جریانی طولانی مدت است که برای فرد و جامعه به صورت ناخودآگاه اتفاق می‌افتد (اریکسون، ۱۹۵۹). به نظر می‌دهد، شکل‌گیری کنش فردی در خلال فرایند برداشت از خود همواره در زمینه اجتماعی صورت می‌گیرد. مید تأکید داشت که جدا از جامعه هیچ گونه خود-خودآگاهی و ارتباطی نمی‌تواند وجود داشته باشد (کوزر، بی‌تا/۱۳۸۳). هویت از دیدگاه مید به معنی خودی است که تحت تأثیر تلقی‌های دیگران (به ویژه تلقی‌های تعمیم‌یافته و دیگران مهم) عمومیت می‌یابد و با آن تغییر می‌کند. خود ماهیتی مرکب و دویعدی دارد و بُعد مفعولی (مرا) آن به

شدت تحت تأثیر عرصه و زمینه اجتماعی است. این خود خصوصیت پوششی و بازتابی دارد؛ به این معنی که می‌توانیم با خود حرف بزنیم. مید با تفکیک من از خودم معتقد بود خودم همان خودی است که از دیدگاه دیگران مهم یا کل اجتماع پنداشته و دریافته می‌شود و این جنبه از خود قوانین، اخلاقیات، آداب و چشم‌داشت‌های سازمان‌یافته اجتماع را منعکس می‌سازد. در مجموع مید باور داشت که انسان‌ها در ساختارهای اجتماعی که خود نیافریده‌اند، زاده می‌شوند و تحت فشار محدودیت‌ها، آداب و رسوم و قوانین عمل می‌کنند (تنهایی، ۱۳۷۹).

در مورد هویت اجتماعی افراد نیز می‌توان گفت که این هویت براساس خودآگاهی و هم تحت تأثیر شرایط و موقعیت‌های اجتماعی در زمان و مکان شکل می‌گیرد. گیدنز معتقد است که عملکردهای اجتماعی، روند بازتابی بودن آن، عقلانیت و خودآگاهی فرد و بازاندیشی آن، هویت فرد را همیشه در فرایند ساخت‌یابی قرار می‌دهد. خصوصاً در عصر جدید که نهادهای امروزین هم در آن دخالت دارند. به زعم وی، هر چیزی در زندگی اجتماعی، از نظام‌های جهانی گرفته تا آنچه وضعیت فکری فرد محسوب می‌شود، در یک کردار و راه و رسم اجتماعی به وجود می‌آید. از این رو گیدنز معتقد است که هویت اجتماعی هم مانند هویت شخصی در روند ساخت‌یابی و با توجه به موقعیت‌ها، شرایط و احوال و اوضاع اجتماعی، اقتصادی و نیز خود آگاهی شکل می‌گیرد. آگاهی به هویت شخصی و اعتماد، اطمینان و کنش متقابل اشخاص نقش مهمی در هویت اجتماعی بر عهده دارند. البته در هویت اجتماعی و باز تولید آن قراردادهای و رسوم اجتماعی نیز مهم‌اند (گیدنز، بی‌تا/ ۱۳۷۸).

به طور کلی، هویت اجتماعی ترکیبی از مضمون‌های در هم آمیخته و جدایی‌ناپذیر اجتماعی - روانی در خلال تعامل است که با تمایزگذاری‌های گروهی مبتنی بر شباهت و تفاوت معنی می‌یابند و همیشه معنای خویش را همزمان از ساخت‌های تاریخی و ساختاری جهان محلی و جهان بزرگتر می‌گیرند. عمل برساختن هویت، فرایند مداومی است که براساس دیالکتیک درونی و بیرونی تعریف و باز تعریف می‌شود (خالق پناه، ۱۳۸۴). تاجفل هویت اجتماعی را آگاهی فرد از تعلقش به گروه خاصی تعریف می‌کند که در جریان آن، فرد از نظر ارزشی و عاطفی تأمین می‌شود. به عبارت دیگر هویت اجتماعی احساس تعلق فرد به گروه خاصی است و بنابراین هویت شخصی که بیانگر نگرش‌های منحصر به فرد، شخص است، تفاوت دارد. (تاجفل، ۱۹۷۹). وی عضویت گروهی و به تبع آن هویت اجتماعی را متشکل از سه عنصر می‌داند، عنصر شناختی (آگاهی از اینکه فرد به یک گروه تعلق دارد)، عنصر ارزشی (فرض‌هایی درباره پیامدهای ارزشی مثبت یا منفی عضویت گروهی) و عنصر احساسی (احساسات به گروه و افرادی که رابطه‌ای خاص با آن گروه دارند). بنابراین هویت اجتماعی از دیدگاه تاجفل بخشی از برداشت فرد درباره خود است که از آگاهی او به عضویت در گروه‌های اجتماعی سرچشمه می‌گیرد و اهمیت ارزشی و احساسی عضویت را نیز در برمی‌گیرد (تاجفل، ۱۹۷۹). وی نظریه مقوله بندی خویش را که مجموعه‌ای از این سه عنصر است، ساخته و پرداخته می‌کند.

در حقیقت نظریهٔ مقوله‌بندی که بعدها نیز کامل‌تر شد، نسبت به هویت اجتماعی قلمرو وسیع‌تری را در بر می‌گیرد و صرفاً بر ساختار اجتماعی و متغیرهای آن متمرکز نمی‌شود، بلکه عوامل چهارگانهٔ (روابط اجتماعی، روابط درون گروهی، ساختار اجتماعی و زمینه‌های اجتماعی) را نیز شامل می‌شود (ترنر، ۱۹۸۷). اما در حقیقت نظریهٔ مقوله‌بندی نیز پایه‌های اصلی خویش را از هویت اجتماعی می‌گیرد. فرضیهٔ اصلی نظریهٔ مقوله‌بندی این است که هویت اجتماعی در بسیاری از موارد قادر است فرد را از سوگیری به هویت شخصی بازدارد. بنابراین تأکید دارد که افراد در بسیاری از مواقع سعی می‌کنند خود را با مشخصه‌های اجتماعی مقوله‌بندی کنند و نه شخصی. تشکیل هویت‌های اجتماعی مبتنی بر مقایسه‌هایی است که فرد میان گروه‌های تعلق خود و گروه‌های دیگر انجام می‌دهد. مقوله یا گروه طی فرایندی ساخته می‌شود که در آن سه عامل مهم را می‌توان دخیل دانست. نخست اینکه افراد عضو یک گروه خاص، از تعلق به آن گروه نوعی رضایت یا احساس عاطفی گرم به دست می‌آورند، دوم اینکه اعضای گروه دارای وجوه مشترکی در مورد خود یا تاریخ گروه هستند و این وجوه مرزبندی‌های گروه را مشخص می‌کند. نکته سوم این است که اعضای گروه روابط اجتماعی‌ای را که در چارچوب آن زندگی می‌کنند، مقدس می‌دانند (تاجفل، ۱۹۸۱).

مروری بر پژوهش‌های اجرا شده

هوگان^۱ و چیک (۱۹۸۳) با استفاده از مقیاس استقلال داوری بارونز^۲ (۱۹۵۳) دریافتند پاسخ دهندگانی که در هویت شخصی نمرات بالا و در هویت اجتماعی نمره‌های پایین می‌گیرند، از استقلال داوری در مورد هر گروه دیگر نیز نمره‌های بالاتری کسب می‌کنند. در معادلهٔ رگرسیون، هویت شخصی و هویت اجتماعی هر دو به عنوان پیش‌بینی‌کنندهٔ خوبی برای نمرات استقلال داوی در مورد هر یک از مقیاسها به تنهایی، به کار گرفته شدند. همچنین لیمن^۳ و چیک (۱۹۸۳) با استفاده از ماده‌های مقیاس هویت اجتماعی برای اندازه‌گیری اهمیت ظاهر جسمی نشان دادند که کم‌رویی و خودارزیابی از ظاهر زمانی که ظاهر جسمی از نظر فرد بسیار مهم در نظر گرفته شود، همبستگی منفی و معناداری با هم دارند، اما زمانی که ظاهر جسمی اهمیت چندانی برای فرد ندارد، همبستگی منفی به دست می‌آید که تا حدی معنادار است. در این مورد (پننر^۴ و وایمر^۵، ۱۹۸۳) معلوم کردند که هویت اجتماعی و شخصی هر دو با خودآگاهی عمومی و خصوصی همبستگی مثبت قوی دارد. در عین حال، هویت شخصی ارتباط قوی‌تری با خودآگاهی خصوصی و هویت اجتماعی نشان

^۱ Hogan

^۲ Barrons Independence of Judgment Scale

^۳ Liebman

^۴ Penner

^۵ Wymer

داد. علاوه بر این، هویت اجتماعی ارتباط مثبتی با خود تنظیمی داشت. همچنین، فورمن^۱ و کراندال^۲ (۱۹۸۶) نشان دادند دانشجویانی که در مقیاس علاقه اجتماعی نمره بالایی کسب می‌کنند در مقایسه با کسانی که نمره کمتری در علاقه اجتماعی به دست می‌آورند، از نظر هویت اجتماعی در سطح بالاتری قرار دارند. بین علاقه اجتماعی و هویت شخصی نیز رابطه معنادار مشاهده نشد.

در مورد هویت شخصی، بارنز^۳ و همکاران (۱۹۸۸) دریافتند که افراد دارای هویت شخصی بالا، درباره خود ارزیابی نگرانی بیشتر و درباره ارزیابی اجتماعی نگرانی کمتری دارند. برعکس، افراد دارای هویت اجتماعی بالا در مقایسه با افراد دارای هویت اجتماعی پایین، نگرانی بیشتری را درباره ارزیابی اجتماعی نشان می‌دهند. همچنین لاپسلی^۴، رایس^۵ و فیتز جرالده^۶ (۱۹۹۰) نشان دادند که دانشجویان سال اول در مقایسه با دانشجویان سال آخر هویت شخصی قوی‌تری دارند. در عین حال، دانشجویان دختر سه سال اول کمتر از پسران سال اول دچار از خود بیگانگی می‌شوند و در مقایسه با پسران نمره بالاتری در مقیاس‌های هویت شخصی و اجتماعی به دست می‌آورند. شواهد معلوم کرد که در هر دو گروه دانشجویان سال اول و سال آخر دلبستگی به والدین پیش بینی کننده قوی هویت شخصی و هویت اجتماعی است. ردی^۷ و گیپونز^۸ (۱۹۹۵) نیز با مطالعه نمونه‌ای متشکل از دانش آموزان ۱۵ تا ۱۶ ساله در مدارس هندوستان به این نتیجه رسیدند که دانش آموزان متعلق به طبقات اجتماعی اقتصادی بالا نمره بالاتری در مقیاس هویت شخصی به دست می‌آورند، حال آن که دانش آموزان متعلق به طبقات اجتماعی اقتصادی پایین نمره بالاتری در مقیاس هویت جمعی کسب می‌کنند.

اکبریپور (۱۳۸۱) با پژوهشی در زمینه بررسی عوامل اجتماعی- اقتصادی مؤثر بر هویت اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه در شهر شیراز به این نتیجه رسیده است که از بین عوامل مرتبط با آموزش رسمی و ابعاد مختلف هویت اجتماعی دانش‌آموزان در ناحیه مورد نظر، نوع مدرسه و معدل دارای رابطه معنادار هستند. همچنین تیرائی (۱۳۸۷) با پژوهشی در زمینه بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر هویت اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانها و هنرستان‌های پسرانه منطقه ۴ شهر تهران به این نتایج رسیده است که بین عوامل اجتماعی هویت اجتماعی و اقتصادی با هویت اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نیز بین عوامل اقتصادی مانند درآمد، مالکیت مسکن و مالکیت وسیله نقلیه و ابعاد مختلف هویت اجتماعی مانند هویت فردی، ملی، خانوادگی و مذهبی رابطه چندانی وجود ندارد. اما در یک نگاه کلی، بین تماشای برنامه‌های ورزشی نوجوانان و اخبار

¹ Forman

² Crandall

³ Barnes

⁴ Lapsley

⁵ Rice

⁶ Fitz Gerald

⁷ Reddy

⁸ Gibbons

تلویزیون و ابعاد مختلف هویت اجتماعی رابطه‌ای معنادار در سطح ۰/۰۱ و بین عوامل اجتماعی ماهواره و اینترنت با ابعاد هویت اجتماعی (ملی، خانوادگی، دینی) در سطح ۰/۰۵ رابطه معناداری برقرار است. علاوه بر این، پرهیزگار (۱۳۸۵) با پژوهشی در زمینه مقایسه کیفیت رابطه والد-فرزندی در دانش‌آموزان دارای بحران هویت و فاقد بحران هویت دبیرستان‌های دخترانه شهرستان کازرون به این نتیجه رسیده است که دانش‌آموزان دارای بحران هویت نسبت به دانش‌آموزان فاقد بحران هویت به طور کلی رابطه ضعیف‌تری با والدین خود دارند. یافته‌ها ظاهراً هماهنگ و نشان دهنده این است که افراد دارای هویت شخصی بالا درباره خود ارزیابی نگرانی بیشتر و درباره ارزیابی اجتماعی نگرانی کمتری دارند برعکس افراد دارای هویت اجتماعی بالا در مقایسه با افراد دارای هویت اجتماعی پایین نگرانی بیشتری درباره ارزیابی اجتماعی نشان می‌دهند. همچنین امروزه پیشرفت فناوری، ارتباط ماهواره‌ای، گسترش آزادی‌های سیاسی، رشد توسعه اقتصادی، گسترش آزادی‌های فردی و ... سبب تولید و ترویج هر چه بیشتر اطلاعات و مبادلات فرهنگی در عرصه جهانی شده است و نوجوان در میان این امواج عظیم دگرگونی جهانی قرار گرفته است.

روش تحقیق

از آنجا که هدف اصلی پژوهش بررسی متغیرها و مشخص کردن میزان رابطه میان آنها بود، پژوهش حاضر از نوع مطالعه همبستگی است.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری در این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانهای دولتی شهرستان گیلان غرب در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ بود. حجم جامعه در این پژوهش ۱۰۹۸ نفر بود که براساس جدول مورگان (نقل از وزیری و همکاران، ۱۳۸۲) تعداد ۲۷۸ نفر به عنوان حداقل حجم نمونه مورد نیاز برآورد شد. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای (جنسیت به عنوان طبقه) افراد نمونه متناسب با حجم مورد نیاز انتخاب شدند.

ابزاراندازه‌گیری

در این پژوهش، پژوهشگر برای جمع‌آوری داده‌ها و سنجش آنها از پرسشنامه جنبه‌های هویتی چیک و تروپ که شامل ۴۵ سؤال بود استفاده کرده است. گویه‌های طراحی شده مربوط به متغیرهای مستقل جنس، سن، حجم خانواده، پایگاه برنامه‌های تلویزیونی شبکه‌های داخلی، برنامه‌های تلویزیونی شبکه‌های ماهواره و اینترنت است. جهت گیری‌های هویتی مرتبط با اهمیتی است که افراد هنگام تعریف خود برای خصلتهای هویتی قائل هستند (چیک، ۱۹۸۹). جنبه‌هایی از پرسشنامه

هویت با انتخاب ماده‌هایی از فهرست سامپسون در مورد ویژگی‌های هویتی گسترده‌تر شد و برای نشان دادن حوزه‌هایی از هویت اجتماعی و شخصی مورد قضاوت و داوری قرار گرفت (چیک و بریگز، ۱۹۸۲، ۱۹۸۱). به دنبال آن، تعدادی از ماده‌ها تغییر یافتند، بعضی دیگر و ماده‌های جدیدی برای بهبود اعتبار و روایی محتوایی شاخص‌ها در آن گنجانده شدند (چیک و هوگان، ۱۹۸۱؛ هوگان و چیک، ۱۹۸۳). تحلیل‌های روان‌سنجی نشان داد که عبارات‌های معین در اصل مؤلفه‌هایی از هویت اجتماعی را نمره‌گذاری می‌کنند که بیشتر به خوشه بندی در عامل سوم مربوط به هویت جمعی یا اشتراکی مربوطاند (چیک، اندروود، کاتلر، ۱۹۸۵). مقیاس سومی برای این حوزه تدوین شد و در حال حاضر هم در حال گسترش است. مقیاس اجتماعی و مقیاس جمعی هیچ یک بر روابط صمیمی با دوستان نزدیک یا شرکای احساسی تأکید نمی‌کنند. بنابراین مقیاسی دیگر برای جهت‌گیری هویت ارتباطی به پرسشنامه جنبه‌های هویتی نسخه چهارم اضافه شد (چیک، اسمیت و تروپ، ۲۰۰۲).

برای برآورد ضریب پایایی این پرسشنامه و مؤلفه‌های آن از روش محاسبه ضریب همسانی بین سؤال‌ها (ضریب آلفا) استفاده شد. بنابراین، با اجرای تصادفی پرسشنامه در مورد ۳۵ نفر از اعضای جامعه که به طور تصادفی انتخاب شده بودند و با استفاده از روش آلفای کرونباخ، ضریب پایایی مؤلفه‌های هویت شخصی (۰/۶۹۶)، هویت اجتماعی (۰/۵۹۳)، هویت جمعی (۰/۵۸۴)، هویت ارتباطی (۰/۷۵۶) و کل پرسشنامه (۰/۸۶۲) به دست آمد.

یافته‌ها

برای آزمودن فرضیه‌های تحقیق از روش تحلیل رگرسیون همزمان استفاده شد. براساس مدل رگرسیون، برای شناسایی و تعیین سهم هر یک از متغیرهای پیش‌بین (مستقل) در پیش‌بینی متغیر ملاک (وابسته)، همراه با کنترل سهم سایر متغیرها، ترکیب خطی متغیرهای پیش‌بین برای پیش‌بینی متغیر وابسته به کار می‌رود. شرح محاسبات آماری در زیر آمده است.

• **فرضیه اصلی:** براساس متغیرهای اجتماعی (جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی) می‌توان سطح هویت اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کرد.

جدول ۱: خلاصه تحلیل رگرسیون برای پیش بینی هویت اجتماعی دانش آموزان براساس جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیون داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی آنان

Sig	t	متغیر وابسته: هویت اجتماعی	ضرایب استاندارد نشده	پیش بینی کننده‌ها
		ضرایب استاندارد شده		
۰/۰۰۰	۳۷/۹۱۱**	-	۲۷/۷۵۱	عدد ثابت
۰/۰۱۲	۲/۵۲۳*	۰/۱۷۱	۰/۵۷۰	جنس

$$R = ۰/۱۷۱ ; R^2 = ۰/۰۲۹ ; R^2 \text{ تعدیل شده} = ۰/۰۲۵ ; F = ۶/۳۶۳*$$

** معنادار در احتمال ۰/۰۱ ؛ * معنادار در احتمال ۰/۰۱

همان طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، طبق مناسب‌ترین مدل به دست آمده از تحلیل رگرسیون بعد از حذف متغیرهای سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی که همبستگی معناداری با هویت اجتماعی نداشتند، مقدار R^2 (۰/۰۲۹) بدین معنی است که نزدیک ۳ درصد از واریانس متغیر هویت اجتماعی را هفت متغیر جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت در روز تبیین می‌کنند. به عبارت دیگر، ۳ درصد از پراکندگی مشاهده شده در متغیر هویت اجتماعی را این هفت مؤلفه توجیه می‌کنند. مقدار R به دست آمده (۰/۱۷۱) نیز نشان دهنده آن است که مدل رگرسیون خطی حاضر تا حدی می‌تواند برای پیش بینی استفاده شود. علاوه بر این، نسبت F محاسبه شده (۶/۳۶۳) در سطح اطمینان حداقل ۹۵ درصد معنادار است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین متغیرهای مورد مطالعه و متغیر هویت اجتماعی همبستگی معنادار وجود دارد. با این حال، با مراجعه به آماره t و احتمال معناداری آن می‌توان قضاوت کرد که از بین این هفت متغیر تنها متغیر جنسیت با متغیر هویت اجتماعی همبستگی معنادار دارند. علایم ضرایب بتای به دست آمده نشان داد که متغیر جنسیت ($\beta = -۰/۱۷۱, P < ۰/۰۵$) با هویت اجتماعی همبستگی مثبت و معنادار دارد. به عبارت دیگر، میزان نمره دختران در میزان هویت اجتماعی افزایش نشان می‌دهد. در نتیجه، شواهد برای پذیرش فرضیه اصلی کافی است.

• **فرضیه فرعی اول:** براساس متغیرهای اجتماعی (جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی) می‌توان سطح هویت شخصی دانش آموزان را پیش بینی کرد.

جدول ۲: خلاصه تحلیل رگرسیون برای پیش بینی هویت شخصی دانش آموزان براساس جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی آنان

R	R^2	خطای معیار برآورد	F	سطح معناداری
۰/۱۴۸	۰/۰۲۲	۴/۵۹۸	۰/۶۵۳	۰/۷۱۲

مقدار R^2 (۰/۰۲۲) در جدول بالا بدین معنی است که تنها ۲/۲ درصد از واریانس هویت شخصی را متغیرهای فردی و اجتماعی تبیین می‌کنند. به عبارت دیگر، ۲/۲ درصد از پراکندگی مشاهده شده در هویت شخصی دانش آموزان را هفت متغیر توجیه می‌کنند. مقدار R محاسبه شده (۰/۱۴۸) نیز نشان دهنده آن است که مدل رگرسیون به خوبی نمی‌تواند برای پیش بینی استفاده شود. علاوه براین، نسبت F محاسبه شده (۰/۶۵۳) احتمال معناداری قابل قبولی ندارد (۰/۰۵ > ۰/۷۱۲). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بین هفت متغیر اجتماعی و هویت شخصی همبستگی معنادار وجود ندارد. در نتیجه، شواهد برای پذیرش فرضیه فرعی اول کافی نیست.

• **فرضیه فرعی دوم:** براساس متغیرهای اجتماعی (جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی) می‌توان سطح هویت ارتباطی دانش آموزان را پیش بینی کرد.

جدول ۳: خلاصه تحلیل رگرسیون همزمان برای پیش بینی هویت ارتباطی دانش آموزان براساس جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی آنان

R	R^2	خطای معیار برآورد	F	احتمال معناداری
۰/۲۱۶	۰/۰۴۷	۵/۰۲۱	۱/۴۲۲	۰/۱۹۸

مقدار R^2 (۰/۰۴۷) در جدول بالا بدین معنی است که تنها نزدیک به ۵ درصد از واریانس هویت ارتباطی را متغیرهای اجتماعی تبیین می‌کنند. به عبارت دیگر، تنها نزدیک به ۵ درصد از پراکندگی مشاهده شده در هویت شخصی دانش آموزان را هفت متغیر توجیه می‌کنند. مقدار R محاسبه شده (۰/۲۱۶) نیز نشان دهنده آن است که مدل رگرسیون به خوبی نمی‌تواند برای پیش بینی استفاده شود. علاوه براین، نسبت F محاسبه شده (۱/۴۲۲) احتمال معناداری قابل قبولی ندارد (۰/۰۵ > ۰/۱۹۸). بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین هفت متغیر اجتماعی و هویت ارتباطی همبستگی معنادار وجود ندارد. در نتیجه، شواهد برای رد فرضیه فرعی دوم کافی است.

• **فرضیه فرعی سوم:** براساس متغیرهای اجتماعی (جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی) می‌توان سطح هویت جمعی دانش آموزان را پیش بینی کرد.

جدول ۴: خلاصه تحلیل رگرسیون پس رو برای پیش بینی هویت جمعی دانش آموزان براساس جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی آنان

Sig	t	متغیر وابسته: هویت جمعی		پیش بینی کننده‌ها
		ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده	
۰/۰۰۰	۲۵/۶۲۷**	-	۳۴/۹۳۳	عدد ثابت
۰/۰۰۳	-۲/۹۵۵**	-۰/۱۹۶	-۱/۵۷۷	جنس
۰/۰۱۶	۲/۴۴۰**	۰/۱۶۲	۰/۹۸۲	تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی
۰/۰۲۳	-۲/۳۹۲**	-۰/۱۵۲	-۰/۸۹۲	تماشای برنامه‌های ماهواره‌ای

$R = ۰/۳۰۱$ ؛ $R^2 = ۰/۰۹۱$ ؛ R^2 تعدیل شده؛ $F = ۶/۹۲۱**$

** معنادار در سطح ۰/۰۱؛ * معنادار در سطح ۰/۰۱

همان طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، طبق مناسب‌ترین مدل به دست آمده از تحلیل رگرسیون پس رو بعد از حذف متغیرهای سن، حجم خانواده، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی همبستگی معناداری با هویت جمعی نداشتند. مقدار R^2 (۰/۰۹۱) بدین معنی است که ۹ درصد از واریانس متغیر هویت جمعی را هفت متغیر جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت تبیین می‌کنند. به عبارت دیگر، ۹ درصد از پراکندگی مشاهده شده در متغیر هویت جمعی را این هفت مؤلفه توجیه می‌کنند. مقدار R محاسبه شده (۰/۳۰۱) نیز نشان دهنده آن است که مدل رگرسیون خطی حاضر می‌تواند برای پیش بینی استفاده شود. علاوه بر این، نسبت F محاسبه شده (۶/۹۲۱) در سطح اطمینان حداقل ۹۹ درصد معنادار است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بین متغیرهای مورد مطالعه و متغیر هویت جمعی همبستگی معنی دار وجود دارد. با این حال، با مراجعه به آماره t و احتمال معنی داری می‌توان قضاوت کرد که از بین این هفت متغیر تنها متغیرهای جنسیت، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی و میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای با متغیر هویت جمعی همبستگی معنادار دارند.

علایم ضرایب بتای به دست آمده نشان داد که متغیرهای جنسیت ($\beta = -۰/۱۹۶$, $P < ۰/۰۱$) و میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای ($\beta = -۰/۱۵۲$, $P < ۰/۰۵$) با هویت جمعی همبستگی منفی و معنادار دارند. به عبارت دیگر، نمره دختران در میزان هویت جمعی افزایش نشان

می‌دهد. و با افزایش میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای نمره هويت جمعی آزمودنی‌ها کاهش می‌یابد. در عین حال، متغیر تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای ($\beta = ۰/۱۶۲, P < ۰/۰۵$) با هويت جمعی همبستگی مثبت و معنادار دارد. این ضریب به این معنی است که با افزایش میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی نمره هويت جمعی آزمودنی‌ها افزایش می‌یابد.

بحث و نتیجه گیری

یافته‌ها حاکی از این بود که فرضیه اصلی تحقیق با احتمال $P < ۰/۰۵$ مورد تأیید قرار گرفت، بدین معنی که بین متغیرهای مورد مطالعه و متغیر هويت اجتماعی همبستگی معنادار وجود داشت. همچنین، در بین این هفت متغیر بین متغیر جنسیت و هويت اجتماعی همبستگی مثبت و معنادار به دست آمد. به عبارت دیگر، میزان نمره دختران در هويت اجتماعی افزایش نشان می‌دهد. در نتیجه شواهد کافی برای پذیرش فرضیه اصلی تحقیق وجود دارد. با این حال، براساس یافته‌های به دست آمده، بین هويت شخصی دانش آموزان و متغیرهای اجتماعی (جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی) همبستگی معنی داری وجود ندارد. در نتیجه شواهد کافی برای رد فرضیه فرعی اول وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل‌ها، فرضیه فرعی دوم را نیز تأیید نکرد، بدین معنی که بین هويت ارتباطی دانش آموزان و متغیرهای اجتماعی (جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت و پایگاه اجتماعی) همبستگی معناداری به دست نیامد. در نتیجه شواهد کافی برای رد فرضیه فرعی دوم وجود دارد.

در نهایت، تحلیل رگرسیون نشان داد که بین متغیرهای اجتماعی (جنسیت، سن، حجم خانواده، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی، میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای، میزان استفاده از اینترنت، و پایگاه اجتماعی) می‌توان سطح هويت جمعی دانش آموزان را پیش بینی کرد. یعنی فرضیه فرعی سوم با احتمال $P < ۰/۰۵$ مورد تأیید قرار گرفت. بنابراین بین متغیرهای مورد مطالعه و متغیر هويت جمعی همبستگی معنی دار وجود دارد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که متغیرهای جنسیت و میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای با هويت جمعی همبستگی منفی و معنادار دارند. به عبارت دیگر، نمره دختران در میزان هويت جمعی افزایش نشان می‌دهد و با افزایش میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای نمره هويت جمعی دانش آموزان کاهش می‌یابد. همچنین با افزایش میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی داخلی نمره هويت جمعی دانش آموزان افزایش می‌یابد. در نتیجه شواهد کافی برای پذیرش فرضیه فرعی سوم وجود دارد. این نتایج با یافته‌های لاپسلی، رایس و فیتز جرال (۱۹۹۰)، ردی و گیونز (۱۹۹۵)، فابلا (۲۰۰۲، نقل از لطفی)

همسو است. همچنین علت تأیید و حمایت از نتایج این تحقیق در مطالعات دیگران این است که در حال حاضر مسأله زنان و دختران به یکی از بنیادی‌ترین درگیری‌های بین سنت و مدرنیته بدل شده است، لذا برخورد سنت با مدرنیته طی چند دهه اخیر در برجسته شدن مسأله هویت فردی و اجتماعی زنان و دختران و مشارکت سیاسی و اجتماعی آنها و ایفای نقش‌های اجتماعی مدرن و غیر سنتی بیشتر نمایان شده است.

در این مورد، گیدنز معتقد است خانواده و نقش‌های درون آن دستخوش دگرگونی‌های اساسی شده است و این دگرگونی‌ها در ابعاد هویت اجتماعی و فردی کاملاً هویدا است. گیدنز اعتقاد دارد یک نسل پیش پیوند میان زن و مرد مخصوصاً در ازدواج سنتی عمده‌تأ براساس نقش‌های ثابت با حقوق ثابت بود. یک زن می‌دانست که چه سرنوشتی در انتظارش است، یک زندگی خانوادگی که اساساً با بزرگ کردن فرزندان پیوند خورده بود. در طول حدود یک نسل همه اینها تغییر کرد. اکنون نقش زن به اندازه گذشته ثابت و مشخص نیست، و زن بودن از نظر وظایف و هویت‌هایی که ایجاب می‌کند معنای روشن و مشخصی ندارد.

مهم‌ترین اتفاقی که در حال وقوع است این است که دیگر زنان براساس آنچه فرهنگ یا سرنوشت محتوم به آنها دیکته می‌کند یا در چارچوب سرنوشتی که نقش‌هایشان را از پیش تعیین کرده است زندگی نمی‌کنند. آنان هویتشان را بیشتر خودشان و به واسطه نقش‌های اجتماعی که ایفا می‌کنند، می‌سازند. به بیان غنی‌تر شناختشان از خود و هویت اجتماعی شان به صورت پروژه‌ای بازاندیشانه و بازتابی درآمده است. باید مداوم به این فکر کنیم که چه هستیم، چگونه به نظر می‌آییم، چه شکلی هستیم و چگونه می‌خواهیم باشیم. بنابراین در جامعه‌ای که از گذشته رها می‌شود، روش‌های سنتی را کنار می‌نهد و درها را به سوی آینده‌ای مسأله‌زا و ابهام‌آور می‌گشاید، زن بودن کار پر مخاطره‌ای است و ساختن و پرداختن نوعی هویت شخصی و اجتماعی امری خطیر به شمار می‌رود (گیدنز، ۱۳۷۹).

در عصر حاضر زنان و دختران در سراسر جهان هویت‌های جا افتاده و سنتی خود را مورد سؤال قرار داده‌اند و با آن به رویارویی پرداخته‌اند و با تشکیل نهضت‌های فمینیستی برای بنیان نهادن راه‌های برابرجویانه و آزادانه مبارزه می‌کنند و می‌خواهند هویتی بیش از هویت خانگی داشته باشند. هرچه زنان بیشتر از خانه خارج می‌شوند، بیشتر در فرایندهای رهایی بخش مشارکت خواهند جست، با این حال برای زن و دختر رهایی یافته از چارچوب خانواده سنتی، مسائل هویتی بیش از پیش اهمیت می‌یابد، زیرا باید بتواند موقعیت و هویت اجتماعی خود را در جامعه باز تعریف کند (گیدنز، ۱۳۸۳). با نگاهی بر مسائل معاصر جامعه ما از جمله مشارکت سیاسی و تحصیل، زنان و دختران جامعه ما با پذیرش منابع هویت ساز غیر سنتی و مشارکت در نقش‌های اجتماعی غیرسنتی که در جامعه در حال گذر برای دختران شکل گرفته یا در حال شکل‌گیری است و با برداشت‌های سنتی از

نقش‌ها و هویت‌های اجتماعی زنان که در جامعه ما رواج دارد و نهادینه شده، در پی باز تعریفی از موقعیت‌های خود در کسب هویت اجتماعی مستقل و غیرستنی هستند. بر این اساس در جهان امروز دختران و زنان باید موازنه قدرت را در خصوص هویت خود تغییر دهند. آنها باید همه این مسائل را در محیط شخصی و اجتماعی چالش‌انگیز، دشوار و متغیر مدیریت کنند.

طبق نتایج این تحقیق، رسانه‌ها (برنامه‌های تلویزیونی داخلی و برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای) در شکل‌گیری هویت جمعی دانش‌آموزان نقش بسزایی دارند. همان‌گونه که نتایج پژوهش نشان داده است، برنامه‌های تلویزیونی داخلی تأثیر مثبت و برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای تأثیر منفی دارند. روشن است که نقش رسانه‌ها در توده‌ای کردن اطلاعات و همچنین فرهنگ‌سازی سبب می‌شود استفاده مداوم از آنها به خصوص تلویزیون نقش مهمی در ساخت شخصیت‌ها و در نتیجه هویت، ایفا کند. وقتی کودک سعی می‌کند خود را شبیه یک بازیگر تلویزیون نشان دهد و مدام حرکات و حرف‌های او را تکرار می‌کند، عملکرد او بر روی افراد بزرگ‌تر نیز تأثیراتی خواهد داشت. بنابراین یافته‌های این پژوهش با نظریه بلومر که رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی را مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر فرد می‌دانند و علت این تأثیر را ویژگی‌های آن ذکر می‌کنند همسوست. همچنین با نظریه گیدنز که معتقد است رسانه‌ها و وسائل ارتباط جمعی نقش فعالی در تغییر دادن یا نهادینه شدن هویت دارند، همسوست.

براساس نظریه گیدنز و آپورت، ارتباطات بیرونی با حضور رسانه در دنیای حاضر می‌تواند هویت نوجوانان را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. گیدنز برای عوامل ارتباطی نقش زیادی قائل است. بنابراین برای جلوگیری از نابسامانی هویتی باید معانی هویتی به گونه‌ای در جامعه رواج یابد که قادر به پاسخگویی سؤالات زیاد این گروه باشد. اگر این گونه نباشد، عوامل ارتباطی بیگانه مانند ماهواره به راحتی هویت جدید را در دانش‌آموزان شکل می‌دهند و در صورت شکل‌گیری و تغییر هویت، جبران آن هزینه زیادی را می‌طلبد. انطباق یافته‌های این پژوهش با نظریه اریکسون پیرامون هویت در دوره نوجوانی را می‌توان به صورت زیر بیان کرد. اریکسون این مرحله از زندگی یعنی دوره نوجوانی را دوره بحران هویت معرفی می‌کند. نوجوانان در این مرحله باید دریابند که کی و چه هستند. مخصوصاً اینکه باید بدانند دیگران درباره آنها چه فکر می‌کنند. در این مرحله است که شخص مطرح می‌شود و بسیاری از نوجوانان احساس می‌کنند که باید خود را دریابند. ولی اگر در این مرحله با شکست مواجه شوند دچار آشفتگی و بحران هویت خواهند شد و در نتیجه نخواهند دانست که کی و چه هستند.

محدودیت‌ها

۱. امکان پذیر نبود اجرای پژوهش در موقعیت‌های زمانی و مکانی همسان به دلیل اجرای آن در مدارس مختلف
۲. نبود ابزار سنجش مطابق با فرهنگ.
۳. استفاده صرف از پرسشنامه به عنوان ابزار جمع‌آوری اطلاعات

پیشنهادها براساس یافته‌های تحقیق

۱. امروزه اکثر دانش‌آموزان درک درستی از تعاریف و مفاهیم هویت ندارند و فرق بین هویت فردی، اجتماعی و جمعی را نمی‌دانند. لذا پیشنهاد می‌شود کلاسهای آموزشی در این زمینه برگزار یا تدوین کتابهای درسی دانش‌آموزان دوره متوسطه، سرفصلی به این موضوع اختصاص یابد.
۲. وجود رابطه منفی بین استفاده از ماهواره و هویت جمعی واقعیتی است که در جامعه ما وجود دارد. یعنی استفاده از ماهواره باعث تضعیف هویت جمعی می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود در سطح مدارس با آموزش پیامدهای این گونه وسایل ارتباطی از استفاده نادرست و غیر ضروری آنها جلوگیری شود.
۳. براساس نتایج پژوهش، رسانه‌های جمعی همان‌طور که گیدنز هم در نظرات خود تأکید دارد بر تغییر هویت دانش‌آموزان به خصوص در هویت جمعی آنها بیشترین تأثیر را دارند. لذا پیشنهاد می‌شود که والدین به استفاده از این امکانات و رسانه‌های جمعی به خصوص رسانه‌های صوتی و تصویری توجه کافی داشته باشند.

پیشنهاد به پژوهشگران آینده

۱. نمونه مورد پژوهش از میان دانش‌آموزان دبیرستانهای دولتی شهرستان گیلان غرب انتخاب شده است. بنابراین در تعمیم نتایج آن به سایر دانش‌آموزان و نقاط جغرافیایی دیگر باید با احتیاط عمل شود.
۲. استفاده از سایر ابزارها یا فنون اندازه‌گیری نظیر مصاحبه می‌تواند اطلاعات غنی‌تری درباره جوامع مورد مطالعه به دست دهد.
۳. هویت و جنبه‌های مختلف آن در دانش‌آموزان ساکن در مناطق جغرافیایی دیگر مقایسه شود.

منابع فارسی

- آخوندی، م. ب. (۱۳۷۷). بررسی هویت ملی و مذهبی جوانان مشهدی و تأثیر روابط اجتماعی بر آن. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده دانشگاه فردوسی مشهد.
- آلمال، ف. (۱۳۷۵). بررسی عوامل مؤثر بر شکل گیری هویت فرهنگی دانش آموزان سال سوم دبیرستان منطقه ۵ آموزش و پرورش تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده دانشگاه علامه طباطبایی.
- ابوالحسنی، س. ر. (۱۳۸۸). تعیین و سنجش مؤلفه‌های هویت ایرانی. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.
- اکبرپور، ز. (۱۳۸۱). بررسی عوامل اقتصادی- اجتماعی مؤثر بر هویت اجتماعی دانش آموزان متوسطه شهر شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده انشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- پرهیزگار، آ. (۱۳۸۱). مقایسه کیفیت رابطه ولی- فرزندی در دانش آموزان دارای بحران هویت و فاقد بحران هویت دبیرستان‌های دخترانه شهر کازرون در سال تحصیلی ۸۱-۸۰. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه تربیت معلم.
- تبرائی، ک. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر عوامل اجتماعی- اقتصادی بر هویت اجتماعی دانش آموزان دبیرستان‌های پسرانه منطقه ۴ تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- تنهایی، ح. ا. (۱۳۷۹). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی. گناباد: مرندیز.
- جنکینز، ر. (۱۳۸۱). هویت اجتماعی. ترجمه: تورج یاراحمدی. تهران: شیراز. (۱۹۹۶).
- خالقی پناه، ک. (۱۳۸۴). دگرگونی نسلی و هویت اجتماعی در کردستان. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه تهران.
- سازمان ملی جوانان. (۱۳۸۵). بررسی ابعاد جامعه‌شناختی و روان‌شناختی جوانان روستایی در ایران.
- کاستلز، م. (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، قدرت و هویت. جلد دوم. ترجمه: ع. پایا. تهران: طرح نو. (بی تا).
- کوزر، ل. (۱۳۸۳). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. محسن ثلاثی. تهران: علمی. (بی تا).

- گیدنز، آ. (۱۳۷۸). **تجدد و تشخیص**. ترجمه: ن. موفقیان. تهران: نی. (بی تا).
- گیدنز، آ. (۱۳۷۹). **جامعه‌شناسی**. ترجمه: م. صبوری. تهران: نی. (بی تا).
- لطفی، م. (۱۳۸۸). **بررسی عوامل مؤثر بر احساس هویت جمعی غالب در بین جوانان نیشابور**. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه علامه طباطبائی.

منابع انگلیسی

- Barnes, B. D., Mason, E., Leary, M. R., Laurent, J., Griebel, C., & Bergman, A. (1988). **Reactions to social vs. self-evaluation: Moderating effects of personal and social identity orientations**. *Journal of Research in Personality*, 22, 513-524.
- Cheek, J. M. (1982). **Aggregation, moderator variables, and the validity of personality tests: A peer-rating study**. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43 (6), 1254-1269.
- Cheek, J. M. (1989). **Identity orientations and self-interpretation**. In D. M. Buss & N. Cantor (Eds.), *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions* (pp. 275-285). New York: Springer-Verlag.
- Cheek, J. M. & Briggs, S. R. (1981, August). **Self-consciousness, self-monitoring, and aspects of identity**. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Los Angeles, CA.
- Cheek, J. M., & Hogan, R. (1983). **Self-concepts, self-presentations, and moral judgments**. In J. Suls and A. G. Greenwald (Eds.), *Psychological Perspectives on the Self* (Vol. 2, pp. 249-273). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cheek, J. M., Smith, S.M., & Tropp, L. R. (2002, February). **Relational identity orientation: A fourth scale for the AIQ**. Paper presented at the meeting of the Society for Personality and Social Psychology, Savannah, GA.
- Erikson, E. H. (1959). **Identity and the lifecycle**. International Universities press, New York.
- Forman, B. D., & Crandall, J. E. (1986). **Social interest, irrational beliefs, and identity**. *Individual Psychology*, 42 (1), 26-34.
- Hogan R. & Cheek, J. M. (1983). **Identity, authenticity, and maturity**. In T.R. Sarbin & K. E. Scheibe (Eds.), *Studies in Social Identity* (pp. 339-357). New York: Praeger.
- Hogg, M. A. & Abrams, D. (1988). **Social Identification: A Social Psychology of Inter group Relations and Group Process**, London: Rout ledge.
- Lapsley, D. K., Rice, K. G., & FitzGerald, D. P. (1990). **Adolescent attachment, identity, and adjustment to college: Implications for**

the continuity of adaptation hypothesis. *Journal of Counseling & Development*, 68 (5), 561-565.

- Liebman, W. E. & Cheek, J. M. (1983, August). **Shyness and body image.** Paper presented as part of APA Convention Symposium "Progress in Research on Shyness," Anaheim, CA.
- Penner, L. A., & Wymer, W. E. (1983). **The moderator variable approach to behavioral predictability: Some of the variables some of the time.** *Journal of Research in Personality*, 17, 339-353.
- Reddy, R., & Gibbons, J. L. (1995). **Socioeconomic contexts and adolescent identity development in India.** Paper presented at the annual meeting of the Society for Cross-Cultural Research, Savannah, Georgia.
- Stryker, S., & Burke, P. J. (2000). **The Past, Present and Future of an Identity theory,** *Social Psychology Quarterly*, 3, 284-297.
- Tajfel, H. (1979). **An Integrative Theory of Inter group conflict,** Moterey, Brooks /cole.

Archive of SID